

Захарчук І. О.,
викладач коледжу

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ТЕКСТОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МАРКЕРІВ ЗАПЕРЕЧЕННЯ

Анотація. Статтю присвячено розкриттю текстових характеристик маркерів заперечення у текстах VII – XVII ст. Для здійснення комплексного аналізу засобів вираження заперечення в історії англійської мови виокремлено жанрову класифікацію текстів.

Ключові слова: заперечення, функції, заперечна частка, заперечне речення, текст.

Постановка проблеми. Заперечення – абсолютна універсалия, яка досліджується на всіх рівнях мовної структури. Категорія заперечення становить загальнонауковий та лінгвістичний інтерес, адже вона – обов'язкова складова характеристики світу. В англійській мові заперечення репрезентується різноманітними маркерами, які не визначаються в окремо виражених мовних парадигмах, а потребують інтегрального опису мовних засобів у системі мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми заперечення присвячено багато робіт як зарубіжних (О. Есперсен, 1917/18; Е. Клайма, 1964; Р. Якендоф, 1969, 1971; Б. Парті, 1970; Дж. Сміт, 1975; Р. Хорн, 1978, 1989; О. Даль, 1979; П. Карель, 1996; Л. Хорн, 2000; Й. Іуері, 2005; М. Драєр, 2005; М. Мієстамо, 2005, 2009; Т. Невалайєн, 2006; Б. Вагнер-Нарі, 2011), так і вітчизняних лінгвістів (О. Падучева, 1969-2012; Й. Бродський, 1974; О. Бахарев, 1980, 2000; В. Панфілов, 1982; В. Бондаренко, 1983, 1996; О. Дирул, 1989; Л. Сизранцева, 1995; Л. Нікіфорова, 2000; І. Кобозєва, 2003; М. Соколов, 2009; П. Чернова, 2009; А. Файрузова, 2015) [1; 4]. Дослідження категорії заперечення на матеріалі англійської мови має важливе значення: по-перше, для лінгвістично-філософського розуміння самої категорії, аналізу її дефініції та функціонування на різних рівнях мови, по-друге, для виявлення основних засобів вираження заперечення та аналізу їх функціонування у текстах трьох періодів розвитку англійської мови.

Мета розвідки – розкриття текстових характеристик маркерів заперечення у текстах VII – XVII ст.

Розвиток англійської мови, загалом, можна поділити на три періоди: давньоанглійський (500–1100 pp.), середньоанглійський (1100–1500 pp.), новоанглійський (ранньоніовоанглійський період (1500–1800 pp.) та період сучасної англійської мови (з 1800 року і дотепер)). Відповідно до класифікації Г. Світа, виділяють давньоанглійський – період повних закінчень, наприклад, *supu*, середньоанглійський – період зведених закінчень, наприклад, *supē*, новоанглійський – період втрачених закінчень, наприклад, *son* [6, с. 211].

За періодами та жанрами тексти англійської мови можна поділити на 4 періоди: раннє середньовіччя, або англо-саксонський період (450–1066 pp.), середні віки (1066–1500 pp.), епоха Відродження, або Ренесансу (1550–1660 pp.), неокласицизм (1660–1785 pp.).

Відповідно до жанрової класифікації текстів кожного періоду, необхідно дослідити функції заперечення в трьох площинах: текстах давньоанглійського періоду (“*Beowulf*”), тек-

стах середньоанглійського періоду (“*The Canterbury Tales*” Джефрі Чосера; “*Ormulum*”), текстах ранньоніовоанглійського періоду (“*King Richard II*” Вільяма Шекспіра; “*The Paradise Lost*”, “*The Paradise Regained*” Джона Мільтона).

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним способом передачі заперечення в давньоанглійській мові була заперечна частка *ne*, яка вживалася перед дієсловом, займенником або прислівником. У препозиції до дієслова *beon* (*wesan*) – *бути*, *habban* – *мати*, *willan* – *хотіти*, *witan* – *знати* вона легко приєднувалася до них:

1) *ne + is > nis* (для вираження уточнення): *OE eorla ofer eorþan ðonne is éower sum, secg on searwum-nis þæt seldguma* («*Beowulf*», 248–249).

NE noble on earth than the one that you are, warrior in armour; this is no a mere retainer.

2) *ne + wæs > næs* (для заперечення дії): *OE Næs hie ðære fylle gefean hæfdon, manfordædian, þæt hie me þegon* (“*Beowulf*”, 562–563).

NE they the feast did not have rejoicing, those perpetrators of crime, that they partook of me.

3) *ne + wæron > næron* (для вираження уточнення): *OE þæt næron ealdgewyrht, þæt he ana scyle Geata duguðe gnorn þrowian* (“*Beowulf*”, 2657–2658).

NE that his deeds of old are not such, that he alone should of the Geats' retinue sorrow suffer.

4) *ne + wolde > nolde* (для заперечення дії): *OE ealle buton anum. þæt wæs yldum cup þæt hie ne moste, þa metod nolde* («*Beowulf*», 705–706).

NE all but one -- it was known to men that they could not, when the Maker did not wish it.

Таким же чином *ne* виступала енклітикою до прислівників та займенників:

5) *ne + ān > nān* (для заперечення особи): *OE gudþilla nan, gretan nolde, ac he sigewærnum forsworen hæfde* («*Beowulf*», 803–804).

NE of war-bills, none, could not at all greet him but he victory - weapons had forsworn.

6) *ne + æfre > næfre* (для заперечення дії): *OE efnan wolde. Næfre on ore læg widcupes wig, ðonne walu feollon* («*Beowulf*”, 1041–1042).

NE wished to engage; in the vanguard it never failed his warskill well-known, when the slain were falling.

7) *ne + ā > nā* (для заперечення дії): *OE mægen Hreðmanna. Na þu minne þearft hafalan hydan, ac he me habban wile* («*Beowulf*”, 445–446).

NE the force of glorious warriors. You will have no need for my head to shroud, but rather he will have me [2, с. 38–40].

У заперечних реченнях давньоанглійської мови *ne* сполучується з особовим дієсловом або приєднується до основ дієслів. У реченні заперечна частка вживається здебільшого для заперечення присудка, а також для емпізи використову-

ються полінегативні речення з двома або більше негаторами [3, с. 59–82].

На початку середньоанглійського періоду частка *ne* майже не вживається самостійно, з XIV ст. у ролі частки для заперечення дії починає виступати *not*: «*Not lat another telle as I have toold Thanne spak oure Hoost, with rude speche and boold*» («*Canterbury Tales*»).

До середини XVI ст. заперечна частка *ne* та подвійне заперечення при дієслові *ne ... not* повністю зникають. Частка *not* може приднуватися до особової форми дієслова в препозиції, а також у постпозиції.

Пор.: «*But for tassaye in thee thy wommanheede, And not to sleen my children, God forbeede*» («*Canterbury Tales*»).

«*As taketh not agrief of that I seye, For myn entente nis but for to pleye*» («*Canterbury Tales*»).

На початку середньоанглійського періоду полінегативне оформлення речень стає практично єдиним способом побудови заперечних речень. Воно переважає і в поетичних, і в прозаїчних пам'ятках:

«*Napoplexie shente nat hir heed. No wyn ne drank she, neither whit ne reed*» («*Canterbury Tales*»).

«*To han housbondes hardy, wise, and free, And secree, and no nuygard, ne no fool*» («*Canterbury Tales*»).

У середньоанглійській мові (з XI до XV ст.) значно розширюється група заперечних займенників та прислівників, які виступають у ролі заперечного узагальнюючого члена речення. У текстах середньоанглійського періоду зареєстровані такі способи передачі заперечного узагальнюючого члена: *non (no) næniz, nothing, no wight, no man, no oon, non other, no(n) such, no such on, nobody, neuer, no more, no better, no lenger, by (in) no manere, by (in) no weye*.

Полінегативні речення утворювалися шляхом сполучення дієслівного заперечення із заперечним прислівником або займенником, а також у результаті вживання двох або трьох заперечних прислівників чи займенників без заперечення при дієслові: «*She wolde do no synne, by no were; And for despit he compassed in his thought*» («*Canterbury Tales*»).

Цей тип побудови переважає в середньоанглійській мові в тих реченнях, де виступають щонайменше два заперечних узагальнюючих члени: два заперечних займенники / прислівники або заперечний прислівник і заперечний займенник. Проте навіть у період найбільш інтенсивного вживання полінегативних заперечних речень один із типів мононегативної побудови – речення з одним заперечним узагальнюючим членом – зберігається, хоча і зустрічається в одиничних випадках: «*Ne sahhtlenn hemm wiþþ heffness king Patt haffde hemm all forworrpenn*» (Ormulum).

Для новоанглійської мови характерні два види заперечення у реченні – загальне та часткове. У загальному запереченні сферою його дії виступає все речення. Наприклад: «*He could not lose himself, but went about His Father's business. What he meant I mused*» («*Paradise Regained*», 97–98). Семантична функція цієї структури – заперечення певної здатності людини. Загальне заперечення виражає розподіл понять між підметом і присудком, інакше кажучи, воно вказує на поняття стосовно підмета в заперечній формі. В цьому разі присудок завжди виражений у заперечній формі (окрім речень англійської мови, в яких вживаються заперечні займенники, прислівники, а також заперечні сполучники).

При частковому запереченні заперечується лише один із семантичних компонентів речення. Заперечення у новоанглійській мові може належати до різних членів речення:

1) Часткове заперечення підмета: «*O, had it been a stranger, not my child, to smooth his fault I should have been more mild*» («*King Richard II*»). Семантична функція структури – вираження уточнення.

2) Часткове заперечення додатка. Воно виражає відсутність зв'язку між присудком та додатком. Його вживання можна спостерігати у таких прикладах: «*This said, he paused not, but with venturous arm he plucked, he tasted; me damp horror chilled*» («*Paradise Lost*», 131). Семантична функція цієї структури – заперечення дії.

«*Landlord of England art thou now, not king: Thy state of law is bondslave to the law; And thou*» («*King Richard II*»). Семантична функція структури – вираження уточнення.

Часткове заперечення додатка також може бути виражене інфінітивом або герундієм. У такому разі присудок речення вживається у стверджувальній формі, а заперечна частка *not* знаходиться у препозиції до інфінітива чи герундія, які виступають у ролі додатка: «*Such grace shall one just man find in his sight, That he relents, not to blot out mankind*» («*Paradise Lost*», 350–351). Семантичною функцією структури є заперечення дії.

3) Часткове заперечення обставини. Таке заперечення в новоанглійській мові може виражатися в різних групах обставин.

а) Часткове заперечення обставини часу: «*But thou, Infernal Serpent! Shalt not long rule in the clouds. Like an autumnal star*» («*Paradise Regained*», part 4, 617–618]. Семантична функція цієї структури – заперечення проміжку часу.

б) Часткове заперечення обставини місця: «*Of men innumerable, there to dwell, Not here; till, by degrees of merit raised*» («*Paradise Lost*», 198). Семантична функція структури – заперечення місця.

в) Часткове заперечення обставини способу дії: «*But not in silence holy kept: the harp had work and rested not; the solemn pipe*» («*Paradise Lost*», 213). Семантична функція структури – заперечення способу дії.

г) Часткове заперечення обставини мети: «*Our being ordained to govern, not to serve*» («*Paradise Lost*», 156). Семантична функція структури – заперечення мети [5, с. 111–115].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Текстотвірна функція заперечення давньоанглійського періоду слугує для вираження заперечення дії, фізичної здатності людини та уточнення. Текстотвірна функція заперечення середньоанглійського періоду реалізується шляхом вживання у структурі текстів заперечних засобів для вираження заперечення певної емоційної характеристики або її відсутності у людини, надання реченню відтінку нестачі, вираження семантичного компоненту “bad”, “incorrect”, “mistaken”. Заперечні засоби виконують у реченні, відповідно, синтаксичну функцію предикатива, об'єкта, обставини часу та місця. Текстотвірна функція заперечення ранньонovoанглійського періоду слугує для вираження уточнення, заперечення дії, способу дії, проміжку часу, місця, мети.

Перспективами подальшого дослідження є аналіз функціонально-семантичного потенціалу заперечення в давньоанглійській, середньоанглійській, новоанглійській та сучасній англійській мовах (на прикладі двох типів дискурсу – художнього і професійного).

Література:

1. Громоздова Л. Модальность утверждения и отрицания в английском и русском языках : Лингвопрагматический аспект : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Л. Громоздова. – Краснодар, 2000. – 227 с.
2. Захарчук І. Дієслова із заперечною проклітикою у давньоанглійських текстах / І. Захарчук // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки / редкол. : Г. Аркушин [та ін.]. – Луцьк : Видавництво ВНУ ім. Лесі Українки, 2011. – Вип. 3. – Т. 2. – С. 37–41. – (Філологічні науки).
3. Iyeiri Y. Aspects of English Negation / Y. Iyeiri. – Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2005. – 239 p.
4. Miestamo M. Standard Negation. The Negation of Declarative Verbal Main Clauses in a Typological Perspective / M. Miestamo. – Berlin : Mouton de Gruyter, 2005. – 484 p.
5. Nevalainen T. An Introduction to Early Modern English / T. Nevalainen. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. – 171 p.
6. Sweet H. A Short Historical English Grammar / H. Sweet. – Oxford : At the Clarendon Press, 1892. – 289 p.

Захарчук І. А. Текстовые характеристики маркеров отрицания

Аннотация. Статья посвящена раскрытию текстовых характеристик маркеров отрицания в текстах VII–XVII вв. Для осуществления комплексного анализа средств выражения отрицания в истории английского языка предложена жанровая классификация текстов.

Ключевые слова: отрицание, функции, отрицательная частица, отрицательное предложения, текст.

Zakharchuk I. Text characteristics of negation markers

Summary. The article is devoted to the text characteristics of negation markers functioning in the texts of VII–XVII centuries. The genre classification of texts is undertaken to introduce a comprehensive analysis of the means of negation expression in the history of the English language.

Key words: negation, functions, negative particle, negative sentence, text.